

การวิจัยเรื่องการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง เป็นการวิจัยและพัฒนาที่ประยุกต์รูปแบบจำลองการประเมินผลของ Center of the study and Evaluation (CSE model) เป็นกรอบในการดำเนินงานเพื่อหาคำตอบเชิงประจักษ์ในวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ คือ

- 1) เพื่อทราบถึงศักยภาพของชุมชนบ้านโป่งในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแง่ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและศักยภาพในการบริหารจัดการของชุมชนเอง
- 2) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมของธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน
- 3) เพื่อศึกษาลักษณะหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการและดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว และ
- 4) เพื่อวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

การดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการโดยการยึดกรอบการประเมินผลตามรูปแบบจำลองการประเมินผล CSE ซึ่งแบ่งเป็น 5 ตอน คือ 1) ขั้นสืบค้นปัญหาและความต้องการ (need assessment) 2) ขั้นการวางแผนแก้ปัญหา (program planning) 3) ขั้นการประเมินผลการดำเนินงาน (implementation evaluation) 4) ขั้นการประเมินผลความก้าวหน้า (progress evaluation) และ 5) ขั้นการประเมินผลที่เกิดขึ้น (outcome evaluation) ทุกขั้นตอนของกรอบดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยคณะผู้วิจัยปฏิบัติตนเสมือนหนึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนบ้านโป่ง การดำเนินการวิจัยใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2542 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2543 รวมเป็นเวลาทั้งสิ้นหนึ่งปีห้าเดือน ผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอนได้มาซึ่ง

ข่าวสารข้อมูลสำหรับวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อดังนี้

1. ขั้นการสืบค้นปัญหาและความต้องการของชุมชน ผลการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้พบว่าชุมชนบ้านโป่งมีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติซึ่งได้แก่ผืนป่าอนุรักษ์ที่สมบูรณ์ในระบบนิเวศทางธรรมชาติ มีลักษณะดั้งเดิม รวมทั้งมีวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศซึ่งนับว่ามีองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

2. ขั้นการวางแผนดำเนินการแก้ปัญหา ขั้นนี้คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ครูโรงเรียนบ้านโป่ง พัฒนาการ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและชาวบ้านที่สมัครใจเข้าร่วมประชุมโดยใช้เทคนิค AIC (appreciation, influence and control) ในการดำเนินการประชุมซึ่งใช้เวลาตอนกลางคืน จำนวน 9 ครั้ง ผลการดำเนินการวิจัยพบว่าสมาชิกชุมชนบ้านโป่งหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน (stakeholders) ได้วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับว่าปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักของประชาชนบ้านโป่ง หากแต่ชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้ สมาชิกในที่ประชุมได้เห็นชอบร่วมกันในการที่จะดำเนินธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและจัดตั้งเป็นชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่ง โดยมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน และได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม อัตราค่าบริการที่จะเรียกเก็บจากการให้บริการและเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งแผนการดำเนินงานธุรกิจชุมชนนี้นับว่าเป็นข้อผูกพันที่สมาชิกชมรมให้พันธสัญญา สำหรับทุนดำเนินการนั้น สมาชิกชมรมฯ เห็นพ้องกันในการระดมทุนจากสมาชิก คณะกรรมการและสมาชิกชมรมที่รับผิดชอบภาระหน้าที่ตามโครงสร้างการบริหารงาน ชมรมได้รับการถ่ายทอดความรู้จากการจัดการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและร่วมกันสำรวจและพัฒนาเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติจำนวน 2 เส้นทาง เพื่อกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศธรรมชาติของนักท่องเที่ยว

3. ขั้นการประเมินผลการดำเนินงาน หลังจากชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่งได้เตรียมความพร้อมในการดำเนินงานให้บริการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นโครงการนำร่องแล้วได้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2543 ตามรายงานที่เกี่ยวข้องรายการต่าง ๆ ของชมรม ในระหว่างนักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการนำเที่ยวของชมรมนั้น คณะกรรมการดำเนินงานของชมรมและคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวเพื่อประเมินผลการดำเนินงานของชมรมทั้งในแง่ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริการที่ได้รับ ผลการประเมินได้ถูกนำเสนอในการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกชมรมเพื่อพิจารณาตัดสินใจในการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนรูป

แบบและวิธีการให้บริการการท่องเที่ยวให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ไว้ซึ่ง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนให้ยั่งยืน

4. ขั้นตอนประเมินผลความก้าวหน้า หลังจากชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่งได้ ปรับปรุงรูปแบบและวิธีการดำเนินการให้บริการตามผลการประเมินแล้ว ในระหว่างเดือนมีนาคมถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2543 มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาใช้บริการนำเที่ยวสม่ำเสมอ ในขั้นตอนนี้ชมรม ได้มีการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวเพื่อประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริการต่าง ๆ ที่ได้รับ ผลการประเมินในขั้นตอนนี้ พบว่านักท่องเที่ยวมีระดับความพึงพอใจสูงกว่าการประเมินในขั้นการดำเนินงาน ซึ่งหมายความว่า ชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่งได้ปรับปรุงรูปแบบและวิธีการดำเนินธุรกิจบริการการท่องเที่ยวเชิง นิเวศให้เหมาะสมถูกต้องทุกทางขึ้นตลอดเวลา

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรมการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่งในการดำเนินกิจการบริการการท่องเที่ยวของชมรม ผลวิจัยพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine participation) ในขั้นตอนการวางแผนแก้ปัญหา ซึ่งในจำนวนนี้พบว่าสมาชิกชมรมส่วนมากมีส่วนร่วมในลักษณะมีความร่วมมือ (cooperation) ระหว่าง สมาชิกชมรมและนักพัฒนา สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนและขั้นตอนการติดตามประเมินผลนั้น ผลวิจัยพบว่าสมาชิกส่วนมากมีลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเช่นกัน หากแต่ในขั้นตอนการติดตามและ ประเมินผลนั้นพบว่าจำนวนสมาชิกชมรมมีส่วนร่วมในลักษณะจอมปลอม (pseudo-participation) มากกว่าขั้นตอนอื่น ๆ ส่วนขั้นตอนการแบ่งปันผลประโยชน์นั้นพบว่าสมาชิกเกือบทั้งหมดมีส่วนร่วมใน ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและในจำนวนนี้กลุ่มใหญ่มีลักษณะการมีส่วนร่วมแบบประชาชนมี อำนาจ (empowerment) ในการบริหารจัดการมากกว่าขั้นตอนอื่น ๆ

5. ขั้นตอนการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจบริการการท่องเที่ยวนั้น ผลการ วิจัยพบว่า การดำเนินธุรกิจของชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่งประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ดังเห็นได้จากผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจบริการที่นำมาปันผลในการประชุมใหญ่ประจำปีในอัตรา 7.88 บาทต่อ 1 เรือนหุ้น สำหรับผลที่เกิดขึ้น (consequences) จากการดำเนินธุรกิจบริการการ ท่องเที่ยวตามการรับรู้ของสมาชิกชมรมนั้น ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่พึงพอใจต่อรายได้ที่ได ้รับจากการให้บริการการท่องเที่ยว รวมทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ได้รับในทางอ้อม นอกจากนี้ นั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่ามีความพึงพอใจที่มีโอกาสพบปะผู้คนและเพื่อนใหม่ และสมาชิกชมรมเอง มีความสัมพันธ์ร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้นทั้งในประเด็นร่วมมือดำเนินกิจกรรมบริการ และการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

สำหรับผลที่เกิดขึ้นด้านสิ่งแวดล้อม ผลวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าชุมชนบ้านโป่งมีความสะอาดเรียบร้อยขึ้นกว่าเดิม แหล่งน้ำธรรมชาติสะอาดขึ้น นักท่องเที่ยวไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง ชาวบ้านให้ความร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์และดูแลรักษาป่ามากขึ้น แต่ในประเด็นการหาของป่าของชาวบ้านนั้นผู้ให้ข้อมูลรายงานว่าชาวบ้านยังคงดำเนินกิจกรรมหาของป่า เช่น เก็บเห็ดชนิดต่าง ๆ ไข่มดแดง ไข่มกัจฉัน ฯลฯ เพื่อการบริโภคและจำหน่ายเหมือนเดิม หากแต่รูปแบบการหาของป่าได้เปลี่ยนไปในรูปแบบไม่ทำลายธรรมชาติมากขึ้น

The research entitled the "Development of Ecotourism Business in Banpong Community" is a joint research and development activity which applies the CSE (Center for Study and Evaluation) evaluation model as the main framework in finding an empirical answer to the following objectives: a) to determine the potential of the villagers in realizing community ecotour business and in exploiting natural and cultural resources as well as developing managerial skills; b) to study and develop a community-based business; c) to study the forms of people participation in running the ecotour business; and, d) to analyze the socio-economic and cultural consequences caused by the business activities. The research follows a five-stage procedure, namely: 1) need assessment; 2) program planning; 3) implementation evaluation; 4) progress evaluation; and, 5) outcome evaluation. Every step of the research procedure was based on "Participatory Action Research (PAR)" approach where researchers were among the villagers. The actual study was conducted within a 17-month period from March 1999 to July 2000. Each stage of the research process provided information according to the aforementioned objectives, namely:

1. Needs assessment. The problems and the needs of the people were both identified. Natural and cultural resources were found to be in abundance together with an intact ecology, a pristine forest, and an environmentally-related cultural traditions that can easily be developed into ecotourist attractions.

2. Problem-solving and needs fulfillment of the people. Using the PAR pattern, a series of meetings were held with the village leaders, village development committee, Banpong Elementary School teachers, Tambon Council members, and volunteer villagers through the AIC (appreciation, influence and control) process. Nine night meetings were held when the members of the research team were free from work. After analysis, the meeting participants who were now considered the stakeholders, admittedly learned that economy was the main problem of the Banpong community. They also found that many natural and cultural resources of the community could be exploited to alleviate this economic problem. As a result, the stakeholders unanimously decided to organize a community business using ecotourism as its main activity. The formation of the Banpong Ecotourism Club (BEC) was agreed upon, complete with a clear organizational structure and mandate. Various related activities were figured out together with responsible individuals, tourist service rates, and even the principle of profit distribution. To emphasize community well-being, all the stakeholders

agreed for the enforcement of the membership fee, which constituted the basic community fund. The BEC committee and persons responsible for the various activities of the ecotour business, have learned to consolidate their duties through training series and transfer of know-how from experts. A couple of nature trails have been explored and developed for tourists to learn and appreciate nature and its eco-system.

3. Implementation of evaluation. After the BEC has been prepared for the ecotour activities, a pilot touring project was organized. Tourist groups came between October 1999 to March 2000. Information was gathered from the tourists particularly about their opinions regarding the management of the BEC ecotour business, the entirety of the natural and cultural resources, and the tourists' satisfaction for the services received. After analysis, these opinions were presented to the general meeting of the BEC stakeholders for further study, decision-making and for the planning of more improvements in all aspects of the business especially those related to tourist services in order to provide more tourist satisfaction in the future and to allow a sustainable conservation of the environment and traditions of the Banpong community.

4. Progress evaluation. After the improvement of the approach and the method of business and service management by the BEC, the implementation of the evaluation from March to May 2000 showed a more regular tourist influx to the site. At this stage, a new set of data was gathered by the BEC from tourists in order to evaluate their opinion and satisfaction regarding natural and cultural resources and services received. It was found that the standard of services on all aspects has improved which means that the BEC has undertaken a more correct and appropriate pattern and method of business management together with quality of tourist services.

Meanwhile, a study and analysis of the pattern of participation were conducted by the research team regarding BEC members' involvement with ecotour business. The results indicated a genuine participation particularly in the stages of planning and problem-solving in the form of a cooperation. As for the stages of implementation, follow-up and evaluation, the members were found to have a more "pseudo-participation" as compared to other stages. On the other hand, the stage of profit distribution also showed a true participation from almost all BEC members. Regarding business management, the majority has a specifically empowered form of participation.

5. Outcome evaluation. The results of the research showed the ecotour business having a satisfactory level of success as confirmed by the profit distribution of 7.88 Baht per share after a year. As a consequence of the management of this community business, all BEC members/research informants, were quite satisfied with the income they received especially over other indirect effects of the ecotour activities. Most informants mentioned that they were pleased with the opportunity of meet other people and having new friends. They perceived that other community members have become closer to one another due to the collaboration in service activities and in conserving the cultural traditions of the community.

As regarding the environment, results showed that Banpong community has become more hygienic and tidier than before. The natural water resources have become cleaner. Tourists do not create any noise pollution at all. There is more collaboration in forest conservation among the villagers who still keep on looking for forest products in the traditional way but with less destruction.